

Вдосконалення механізму санації неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах

Статтю присвячено питанню розробки оздоровчих фінансових заходів для сільськогосподарських підприємств, що покликані всебічно сприяти вдосконаленню процедур банкрутства, скороченню їх тривалості, суттєвому покращенню оцінних показників за індексом стягнення. Переслідується мета комплексного забезпечення успішного здійснення заходів запобігання банкрутству боржника, розширення можливостей застосування позасудових та досудових процедур, встановлення ефективного порядку задоволення вимог поточних кредиторів, створення інформаційно-аналітичних засад переходу від процедури розпорядження майном у санацію з розробкою бізнес-плану процесу, застосування інституту заміщення активів з метою збереження підприємств функціонуючого сільськогосподарського бізнесу.

санація, неплатоспроможні сільськогосподарські підприємства, фінансові показники діяльності

Актуальність теми дослідження. Особливості кожного, окремо взятого суб'єкта господарювання, що визначаються його приналежністю до конкретного виду економічної діяльності, а також територіального розташування, повинні прискіпливо

© О.В.Шелест, 2012

враховуватись у ході проведення їх фінансового оздоровлення. Воно, як свідчить практика, може здійснюватись у вигляді відносно "м'якого" відновлення належного рівня платоспроможності у підсумку реструктуризації підприємства за ініціативою його власників або "жорсткого" примусового, вимушеного, пов'язаного з ліквідацією суб'єкта господарювання, задоволення вимог його кредиторів.

Постановка проблеми. У цілому, сценарії банкрутства не фінансових об'єктів матеріального виробництва повинні задовольняти сучасним вимогам щодо функціонування інституту відновлення платоспроможності, які найбільш повно сформульовано у положеннях Програми економічних реформ Президента України на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [1].

Аналіз останніх досліджень. За даними Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації, позиція України у рейтингу "Ведення бізнесу" за індикатором "закриття бізнесу" є низькою порівняно з іншими країнами світу і за останні роки погіршується. Фактори, які негативно впливають на показник, – надмірні витрати часу та коштів, що пов'язані з процедурами банкрутства, низький рівень індексу стягнення у вказаних процедурах. У підсумку, за показником "закриття бізнесу" Україна у 2011 році посіла 150 місце серед 183 країни світу, бізнес-клімат яких досліджувався; у 2010 році – 145 місце серед 183 країн. Середня тривалість процедури банкрутства у 2011 році становила 2,9 роки, фінансові витрати на провадження справи про банкрутство – 42% від вартості майна, індекс стягнення у процедурі банкрутства становив 7,9 центів на долар. Суттєве погіршення показників України за останній рік свідчить про необхідність здійснення кардинальних та швидких реформ у сфері діяльності органів

місцевої влади, які опікуються питанням проведення фінансового оздоровлення сільськогосподарських підприємств, що функціонують на їх території [2].

Формулювання цілей статті. Розробка спеціальних оздоровчих фінансових заходів для сільськогосподарських підприємств повинна всебічно сприяти вдосконаленню процедур банкрутства, максимально зменшити їх тривалість, суттєво покращити значення показників за індексом стягнення, значно скоротити витрати на провадження справ. Метою статті є дослідження організаційних особливостей проведення та аналітичних показників супроводження санації виробничих сільськогосподарських підприємств, що в комплексі забезпечують успішне здійснення заходів запобігання банкрутству боржника, широке застосування позасудових та досудових процедур, удосконалення процедури виявлення кредиторів, встановлення ефективного порядку задоволення вимог поточних кредиторів, створення інформаційно-аналітичних засад переходу з процедури розпорядження майном в санацію з розробкою бізнес-плану процесу, застосування інституту заміщення активів з метою збереження функціонуючих підприємств, забезпечення можливості продажу “працюючого сільськогосподарського бізнесу”.

Виклад основного матеріалу. Особливістю регіональної діяльності окремих установ та відповідальних осіб Кіровоградської області з проведення оздоровчих фінансових заходів (процедур банкрутства) є те, що вони здійснюється у середовищі функціонування значної кількості підприємств різної форми власності та різноманітних видів економічної діяльності (табл. 1).

При цьому, до недавнього часу (моменту підписання Президентом України Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” 12.01.2012 р.), законодавством обумовлювались спеціальні вимоги щодо здійснення процедури санації лише для підприємств та установ чотирьох галузей діяльності – сільського господарства, страхового, фондового та іпотечного ринку [3, 4].

Таблиця 1 – Окремі показники діяльності акціонерних товариств України та Кіровоградської області

Показники		Період, станом на 1.01 відповідного року					
		2001	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, один., в т.ч.:	Україна в цілому	834886	1070705	1133200	1187020	1228888	1258513
	Кіровоградська область, (чисельник – абсолютна кількість, знаменник – % до України в цілому)	$\frac{17287}{2.1}$	$\frac{21649}{2.0}$	$\frac{22671}{2.0}$	$\frac{23242}{2.0}$	$\frac{23716}{1.9}$	$\frac{24025}{1.9}$
Загальна кількість суб'єктів ЄДРПОУ, що здійснюють діяльність у організаційно-правовій формі акціонерних товариств, всього (чисельник – Україна в цілому, знаменник – Кіровоградська область):		$\frac{34942}{740}$	$\frac{33976}{692}$	$\frac{33084}{661}$	$\frac{31993}{625}$	$\frac{31100}{602}$	$\frac{30169}{572}$

з них:	відкритого типу	$\frac{12089}{322}$	$\frac{11345}{285}$	$\frac{10895}{276}$	$\frac{10406}{258}$	$\frac{10058}{247}$	$\frac{9480}{227}$		
	закритого типу	$\frac{22100}{418}$	$\frac{21948}{407}$	$\frac{21503}{385}$	$\frac{21098}{367}$	$\frac{20502}{354}$	$\frac{19649}{339}$		
	публічне	$\frac{194}{2}$		
	приватне	$\frac{172}{3}$		
З акціонерних товариств Кіровоградської області економічно активні (zareєстрували випуск акцій та надали звіт до Кіровоградського територіального управління ДКЦПФР), всього:				270	265	143
з них:	відкритого типу			153	151	134
	закритого типу			117	114	-
	публічне			9
З загальної кількості акціонерних товариств Кіровоградської області ті, вартість чистих активів яких менша від статутного фонду, всього:				52	45	36

Продовження таблиці 1

з них:	відкритого типу		32	23	36
	закритого типу		20	22	...
з них, за видами КВЕД	A	сільське господарство, мисливство, лісове господарство						5
	B	рибальство, рибництво						1
	C+D+E	промисловість						16
	F	будівництво						1
	G	торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку						4
	H	діяльність готелів та ресторанів						
	I	діяльність транспорту та зв'язку						9

Особливості здійснення фінансових заходів з оздоровлення банкрута – сільськогосподарського підприємства – та його ліквідації стосувались окремих положень щодо придбання об'єктів нерухомості, передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення, врахування сезонності виробництва та природно-кліматичних умов, корегування строку фінансової санації у залежності від моменту реалізації продукції, а також впливу інших несприятливих умов.

У основу такого, спеціального, підходу до виробників продовольчої продукції покладалась міркування прискіпливого врахування перспектив розвитку продуктивних сил території розташування сільськогосподарських підприємств, доцільності збереження товарної спеціалізації регіонів та інші, не менш важливі, фактори територіальної організації господарства. Особливості врахування специфіки виробничої діяльності передбачали проведення аналізу фінансового становища з урахуванням сезонності виробництва, можливості задоволення вимог кредиторів за рахунок доходів, що могли бути отриманими лише після завершення періоду робіт, обов'язкову участь у комітеті кредиторів представника органу місцевого самоврядування, відстрочення термінів санації у випадку погіршення фінансового становища підприємств, що викликалися явищами стихійного лиха, епізоотіями, іншими несприятливими умовами галузевого характеру.

При цьому, станом на початок 2011 р., серед загальної кількості суб'єктів ЄДРПОУ Кіровоградської області, відносно яких здійснювались процедури банкрутства, що становила 280 підприємств, найбільш вагому частку становили підприємства різної організаційно-правової форми господарювання (комунальні, державні, дочірні, приватні, спільні, кооперативні, колективні сільськогосподарські, асоціації, орендні, акціонерні фермерські господарства) – 101 (36,1%), селянські виробничі кооперативи – 10 (3,6%), приватні сільськогосподарські підприємства – 9 (3,2%), фермерські господарства – 10 (3,6%), а також фізичні особи підприємці – 15 (5,4%).

В цілому, кількість підприємств, до яких мали застосовуватись особливі вимоги щодо управління фінансовою санацією, становили 52 відсотки від їх загальної чисельності. Одночасно, змінились підходи до реалізації державної політики у сфері банкрутства у діяльності державного департаменту з питань банкрутства (ДДПБ) (табл.2).

Більш сприятливою у динаміці, прогресивною з точки зору попередження загрози банкрутства, стала структура коштів та джерел їх походження для всього загалу підприємств Кіровоградської області (табл. 3).

Таблиця 2 – Інформація про реалізацію державної політики у сфері банкрутства державним департаментом з питань банкрутства за квітень 2011 р. [6]

№ п/п	Показники	Разом, з них					
		державних підприємств, у т.ч. такі, що перебувають:			інших підприємств, з них:		
		в розпорядженні майном	в санації	в ліквідації	тих, у статутному фонді яких частка державної власності перевищує 25%	останніх	
1.	Загальна кількість підприємств, що перебувають в процедурах банкрутства	14265					
		331			13934		
		139	67	103	236	13698	
2.	Кількість припинених справ, у т.ч.:	674					
		11			4	659 (445 – відсутній боржник)	
	2.1. Шляхом відновлення платоспроможності, у т.ч. через:	27					
		10					
		- укладення мирової угоди	2			8	
	- виконання боржником усіх зобов'язань перед кредиторами	17					
		0			17		
	2.2. З інших підстав	112					
		6			1	105	
	2.3. Ліквідовано	521					
0			3		518		
3.	Кількість порушених справ	730					
		11			25		694
		2	0	0			
4.	Заборгованість із виплати заробітної плати станом на 1.05.2011 р., тис. грн.	255590,0					

До того ж, спочатку внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства від 19.01.2006 № 14 (із наступними змінами) (далі – Методика) [5], а пізніше, прийняття вже згаданої нової редакції Закону [3], створило умови для ефективного використання більш тонкого інструментарію до дослідження та запобігання кризових явищ мікроекономічного масштабу діяльності. Разом з тим, це дозволило суттєво розширити можливості дослідження та вирішення проблем фінансового оздоровлення, у окремих випадках, банкрутства сільськогосподарських підприємств, розглядати їх у якості дієвого засобу нарощування виробничого потенціалу такого потужного сільськогосподарського регіону як Кіровоградщина.

При цьому, під сільськогосподарськими підприємствами розуміються юридичні особи, основним видом діяльності яких є вирощування (виробництво, виробництво та переробка) сільськогосподарської продукції, рибні господарства, риболовецькі колгоспи, виручка яких від реалізації вирощеної (виробленої, виробленої та переробленої) ними сільськогосподарської продукції (виловлених водних біологічних ресурсів) становить не менше п'ятдесяти відсотків загальної суми виручки.

Більш сприятливою у динаміці, прогресивною з точки зору попередження загрози банкрутства, стала структура коштів та джерел їх походження для всього загалу підприємств Кіровоградської області (табл. 3).

До того ж, спочатку внесення змін до Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затверджених наказом Міністерства від 19.01.2006 № 14 (із наступними змінами) (далі – Методика) [5], а пізніше, прийняття вже згаданої нової редакції Закону [3], створило умови для ефективного використання більш тонкого інструментарію до дослідження та запобігання кризових явищ мікроекономічного масштабу діяльності. Разом з тим, це дозволило суттєво розширити можливості дослідження та вирішення проблем фінансового оздоровлення, у окремих випадках, банкрутства сільськогосподарських підприємств, розглядати їх у якості дієвого засобу нарощування виробничого потенціалу такого потужного сільськогосподарського регіону як Кіровоградщина.

При цьому, під сільськогосподарськими підприємствами розуміються юридичні особи, основним видом діяльності яких є вирощування (виробництво, виробництво та переробка) сільськогосподарської продукції, рибні господарства, риболовецькі колгоспи, виручка яких від реалізації вирощеної (виробленої, виробленої та переробленої) ними сільськогосподарської продукції (виловлених водних біологічних ресурсів) становить не менше п'ятдесяти відсотків загальної суми виручки.

Обов'язковою вимогою до проведення аналізу фінансового становища сільськогосподарського підприємства є його здійснення з урахуванням сезонності виробництва та його залежності від природно-кліматичних умов, а також можливості задоволення вимог кредиторів за рахунок доходів, які можуть бути одержані підприємством після завершення повного періоду сільськогосподарських робіт. На практиці це означає, що санація сільськогосподарського підприємства вводиться на строк до закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації вирощеної (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Зазначений строк не може перевищувати п'ятнадцяти місяців.

Таблиця 3 – Фактичні фінансові показники діяльності підприємств Кіровоградської області у 2005-2010 рр. [7]

	Показники	Значення, станом на 31.12 відповідного року	
		2005	2010
Актив балансу			
A.1.	Необоротні активи	$\frac{9091,5}{65,9}$	$\frac{14480,5}{42,8}$
A.2.	Оборотні активи	$\frac{4670,4}{33,8}$	$\frac{19226,6}{56,9}$
A.3.	Витрати майбутніх періодів	$\frac{37,5}{0,3}$	$\frac{103,3}{0,3}$
A.4.	Необоротні активи та групи вибуття	...	$\frac{0,2}{0,0}$
	Разом	$\frac{13799,4}{100,0}$	$\frac{33810,6}{100,0}$
Пасив балансу			
П.1.	Власний капітал	$\frac{9066,8}{65,7}$	$\frac{12532,1}{37,1}$
П.2.	Забезпечення наступних витрат і платежів	$\frac{105,7}{0,8}$	$\frac{1691,8}{5,0}$
П.3.	Довгострокові зобов'язання	$\frac{616,1}{4,5}$	$\frac{4588,0}{13,6}$
П.4.	Поточні зобов'язання	$\frac{3946,0}{28,6}$	$\frac{14900,4}{44,0}$
П.5.	Доходи майбутніх періодів	$\frac{64,8}{0,4}$	$\frac{98,3}{0,3}$
	Разом	$\frac{13799,2}{100,0}$	$\frac{33810,6}{100,0}$

Інформаційно-організаційне забезпечення процедури точної ідентифікації стану неплатоспроможності сільськогосподарського підприємства, у основу якого покладається розрахунок 50 показників фінансово-господарського стану потенційного банкрута, створює можливість детально розрахувати структуру його балансу, обґрунтувати чинність надання статусу неплатоспроможного. Перелік показників є достатньо комплексним, адже передбачає розрахунок індексів стану основних засобів, ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності.

Обов'язковий, але не повний перелік джерел інформації та кількість змістовних записів про фактичний стан показників діяльності сільськогосподарського підприємства, що досліджується на предмет надання йому статусу боржника, щодо якого вивчається питання відновлення платоспроможності або визнання його банкрутом, включає:

- форму №1 (для суб'єктів малого підприємництва 1-м) “Баланс підприємства”, кількість записів – 77;
- форму №2 (2-м) “Звіт про фінансові результати”, кількість записів – 13;
- форму №5 “Примітка до річної фінансової звітності”, кількість записів – 7;

- форму №11-ОЗ “ Звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос) ”, кількість записів – 3;
- форму №3-ПВ “ Звіт про використання робочого часу ”, кількість записів – 11;
- форму №1-ПВ “ Звіт з праці ”, кількість записів – 5;
- форму №1-інвестиції, кількість записів – 6;
- форму №4 “ Звіт про власний капітал ”, кількість записів – 1.

При цьому, незалежно від особливостей виду економічної діяльності, що встановлюється за різновидом КВЕД, розрахунок системи показників оцінки фінансово-господарського стану підприємства здійснюється за стандартною процедурою, що детально описується у [4]. Однозначне визначення ознак втрати або відновлення платоспроможності сільськогосподарського підприємства може бути здійснено у ході заповнення затвердженого переліку стандартизованих таблиць:

- “ Загальна характеристика підприємства ”;
- “ Основні показники, що визначають фінансово-господарський стан підприємства ”;
- “Вертикальний та горизонтальний аналіз необоротних активів підприємства”;
- “ Аналіз незавершеного будівництва ”;
- “ Аналіз стану основних засобів підприємства ”;
- “ Аналіз строку служби обладнання підприємства ”;
- “ Використання виробничих потужностей ”;
- “ Вертикальний та горизонтальний аналіз оборотних активів підприємства ”;
- “ Структура грошових потоків підприємства ”;
- “ Аналіз руху власного капіталу підприємства ”;
- “ Групування дебіторської заборгованості за строками її виникнення ”;
- “ Аналіз простроченої дебіторської заборгованості ”;
- “ Структура поточної кредиторської заборгованості ”;
- “ Аналіз простроченої кредиторської заборгованості ”;
- “ Формування чистого прибутку ” (“ Формування чистого прибутку (збитку) суб’єкта малого підприємництва ”);
- “ Аналіз структури прибутку підприємства ” (“ Аналіз структури прибутку (збитку) суб’єкта малого підприємництва ”);
- “ Аналіз показників рентабельності (відсотків) ”;
- “ Рентабельність окремих видів продукції ”;
- “ Аналіз витрат на виробництво ” (“ Аналіз витрат на виробництво суб’єкта малого підприємництва ”);
- “ Аналіз формування фінансового результату від операційної діяльності ” (“ Аналіз формування фінансового результату від операційної діяльності суб’єкта малого підприємництва ”);
- “ Аналіз структури виробництва продукції ”;
- “ Аналіз трудових ресурсів підприємства ”;
- “ Аналіз технологічності структурних інвестицій в основний капітал ”;
- “ Аналіз інноваційної активності підприємства ”;
- “ Аналіз об’єктів житлово-комунального та соціально-культурного призначення ”;
- “ Показники аналізу для виявлення ознак фіктивного банкрутства ”;
- “ Показники для виявлення ознак дій з доведення до банкрутства ”;

– “ Показники для виявлення ознак дій з приховування банкрутства ”.

Стандартний аналіз стану платоспроможності підлягає коригуванню у ході специфікації значення та порядку визначення для сільськогосподарського підприємства термінів та обсягів оборотних та необоротних активів, власного капіталу, довгострокових зобов'язань, еквівалентів грошових коштів, зобов'язань, операційного циклу, пов'язаних сторін, поточних зобов'язань, дослідженням фінансової ситуації на підприємстві, яку може бути кваліфіковано за однією з наступних ознак: поточна, критична, надкритична неплатоспроможність.

Висновки. Застосування оновлених норм Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом” створює надійну теоретичну базу та сприятливе поле для практичного здійснення ефективних заходів щодо відновлення платоспроможності сільськогосподарських підприємств, зокрема, дозволить скоротити вартість та зменшити тривалість процедури банкрутства, суттєво підвищити коефіцієнт стягнення і як наслідок, поліпшити загальну соціально-економічну ситуацію у регіонах з переважанням підприємств сільськогосподарського виробництва, а також країні в цілому. Досягнення зазначених переваг базується на всебічному врахуванні територіальних та галузевих особливостей їх діяльності, особливих властивостей функціонуючих предметів праці, вхідних і вихідних потоків коштів, витрат та доходів діяльності. Повне та точне дотримання зазначених вимог в змозі успішно сприяти ефективному здійсненню заходів запобігання банкрутству, широкому застосуванню запобіжних процедур, удосконаленню процедури виявлення кредиторів, встановлення ефективного порядку задоволення вимог поточних кредиторів, створення інформаційно-аналітичних засад переходу з процедури розпорядження майном в санацію.

Список літератури

1. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 роки. Комітет з економічних реформ при Президентіві України. Режим доступу: http://www.pravda.com.ua/files/0/9/programa_reform.pdf.
2. International Finance corporation. The World Bank. Doing business 2012. Оценка бизнес регулирования. Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data>.
3. Проект Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом “ 4212 – VI від 22.12.2011 р. Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=40430.
4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. ВВР, 1992, №31, ст.440. Закон від 14.05.1992 №2343 – XII.
5. Міністерство економіки України. Наказ від 19 січня 2006 року № 14. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства. Із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства економіки України від 6 березня 2006 року № 81, від 26 жовтня 2010 року № 1361. Режим доступу: http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=54419&cat_id=40574&ctime=1296741006312.
6. Аналітична інформація щодо реалізації державної політики у сфері банкрутства Державним департаментом з питань банкрутства за квітень 2011 року. За даними зведеної інформації по Департаменту станом на 01.05.2011. Режим доступу: http://www.sdb.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=47511&cat_id=38904/
7. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2010 рік. Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Кіровоградській області. – Кіровоград, 2011.

О. Шелест

Усовершенствование механизма санации неплатежеспособных сельскохозяйственных предприятий в современных условиях

Статья посвящена вопросу разработки оздоровительных финансовых мер для сельскохозяйственных предприятий, которые призваны всемерно содействовать совершенствованию процедур банкротства, сокращению их продолжительности, существенному улучшению оценочных показателей по индексу взыскания. Исследуются организационные особенности проведения санационных мероприятий и расчета аналитических показателей, которые формируются в процессе санации сельскохозяйственных предприятий. Преследуется цель комплексного обеспечения успешного осуществления мероприятий по предотвращению банкротства должника, расширения возможностей применения внесудебных и досудебных процедур, установление эффективного порядка удовлетворения требований текущих кредиторов, создания информационно-аналитических основ перехода от процедуры распоряжения имуществом к санации с разработкой бизнес-плана процесса, применения института замещения активов с целью сохранения предприятий функционирующего сельскохозяйственного бизнеса.

O. Shelest

Improvement of the mechanism of reorganization of insolvent agricultural enterprises

The paper developed financial measures for improving agricultural enterprises, improving bankruptcy procedures, the aim of which is a reduction in their duration, a significant improvement in performance indicators for index recovery. We study the organizational features of the analytical procedures and calculation of indicators, which are formed during the reorganization of agricultural enterprises. The purpose – ensuring the implementation of comprehensive measures to prevent the bankruptcy of the debtor, the creation of information-analytical foundations of the transition from the procedure for disposition of property, renovation of the development of the business plan process, the use of the assets of the Institute of substitution to preserve the functioning of agricultural enterprises of the business.

Одержано 12.02.12